

Хуманистичният подход при работа с деца със специални образователни потребности

(върху примера на Център за детски грижи – гр. Ашхелон, Израел)

Доц. д-р Райна Сергеева Захариева – преподавател в СУ–ДИУУ
Джаки Комфорти – Comforty Media Concepts

Ключови думи: деца със специални образователни потребности, социална промяна, включващо образование, мрежа на подкрепа, семейство.

The humanistic approach in working with children with special needs

Abstract

The Following article is based on the conviction that inclusive education is a universal and a basic human right of every child. It is part of a social progression that is happening in all counties. It guaranties the equal rights and chances of all people whatever their abilities are, in a Least Restrictive Environment possible (LRE). Inclusive Education is achieved through collective teamwork to establish a supporting environment. The process is achieved through interactions, adaptations and socializations, towards creating a natural, child accepting environment.

We will describe the experience at the WIZO child care center in Ashkelon, across the path from the center for Child Development at the Barzilay Health Center in Ashkelon, Israel.

Inclusive education benefits us all and its positive effects are far reaching for all participants: children with disabilities, parents, family, and all the other children in the classroom, the teachers, and the society at large.

„За отглеждането на едно дете е необходимо цяло село”

Американска поговорка

”Много баби – хилаво дете!”

Българска поговорка

В повечето общества специалистите са обединени около, че включването или приобщаването на деца със специални нужди, е една от темите за *социална промяна* в обществото.

Идеята заложена в българската поговорка сякаш изначално отхвърля идеята за кръгове от подкрепа, като противопоставя единоначалието, авторитарността, страхът – и от тук на обречеността на децата, а по-късно и възрастните, които имат специални нужди.

Дълго време различните деца и възрастни у нас са били държани в изолацията, извън обществото. И така имало е родители, които са приемали, че детето има проблем и – са ставали родители с проблеми. Децата – от безпомощни деца с проблеми, са се превръщали в – безпомощни възрастни с проблеми. Поради това процесите на социална промяната у нас протичат по-бавно. Обществото съзрява по-бавно към този вид проблематика.

Целта на настоящата разработка е да се поставят въпросите на включващото образование в контекста на протичащата социална промяна у нас. В периода на прехода, не винаги може да се забележат малките успехи, когато акцентът на различието е фокусиран върху равнопоставеността.

Включването на детето със специални нужди е преди всичко въпрос хуманизъм на едно общество, а след това и въпрос опиращ до основните човешки права. Това не е процес, който изисква да се направи нещо добро за детето със СОП. Това са фактите на живота, такъв какъвто е – да се даде шанс на едно дете да бъде това, което е – независимо от

желанията и разбирането на родителите и останалите възрастни. А това означава, детето да напредва в своето цялостно развитие, съобразно своя индивидуален темп на развитие, и в най-достъпната за него степен на успеваемост. По-ценно за детето е да има чувство, че е успяващо. Това предпоставя, че целия този процес е наложително, а не само по желателно – би трябвало да бъде насочен САМО и ЕДИНСТВЕНО за детето. По този начин ние разбираме използването на принципите на хуманизма при включване на различните деца. А визията на хуманните образователни институции – детски градини и училища – като *защитна и подхранваща различието между децата*. В същност всичко, което е написано по тази тема, е насочено към възрастните, които в едно променящо и по-скоро дехуманизирано общество, трябва да преминават през собствените си разбирания и съпротиви, и да проявяват хуманност. Децата ще продължават да се раждат различни и да демонстрират многообразието на живота. Това предпоставя изключително отговорната роля на възрастните, за да планират и организират среда, която да отговаря на индивидуални способности и нужди на децата със специални потребности. Във всички случаи, тази среда трябва да бъде най-малко строга и ограничаваща, за да могат да проявят своята индивидуалност и да се чувстват равнопоставени сред останалите деца/хора в обществото. Затова терминологията за хора със специални нужди (в САЩ) претърпява развитие. На първо място се поставя акцент на човекът, затова първо се изписва „дете“/„хора“, а след това идва етикетът – „специални нужди“. Груповите характеристики, използвани в живота и говоримия език: „слепи“, „глухи“, „увредени“, „инвалиди“ и други, не са подходящи, защото те етикетират индивидуалната особеност, и не акцентират на индивидуалността, равнопоставеността или личното достойнство, което всеки човек притежава.

Вероятно ще дойде време в което етикетите ще отпаднат. До преди 5 години се изследователите споменаваха, че групата на децата със специални образователни потребности е между 18-20% от поколението. Днес все повече, се говори, че този процент е повишен, т.е. – той е 30% деца със специални нужди. От друга страна издигнатата идея, че всички деца/хора са различни, не дава ли достатъчно хуманистични основания – да се говори за деца/хора със *специфичност на различието*. По този начин – самоценността, уникалността и идентичността на индивида могат да бъдат съхранени. Сякаш в годините на глобализация, развитие на дигиталните науки, политически, икономически, социални и екологични промени, духовните, културните и общочовешките ценности са в ефекта на „бумеранга“.

Какво означава терминът “включване”?

Дълбоката и хуманна философия на идеята, всички деца да се обучават заедно и да имат съвместни интеракции в началото на 90-те години (в САЩ), налага използването на нов метод на участие на децата в училище, който е наречен *“включване”*. Това е нов термин, различен от използвания до тогава термин – интегриране на деца, за да няма асоцииране с несполучливия опит на интеграция на деца. В Америка, както и в първите години у нас, този процес е предизвикал повече съпротива между всички участници в училище (учители от помощни училища, родители на деца със СОП, родители на останалите деца, обикновените учители), отколкото сплотеност и желание за работа.

Включването на деца със специални образователни потребности е следствие от факта, че *всеки човек има равни права* пред закона и *равни възможности за пълен, удовлетворен живот* в обществото. Включването е изконно човешко право, което гарантира *равнопоставеност и равни шансове* между всички членове на обществото.

Включването на деца със специални образователни потребности е процес на осъзнаване от цялото общество, че преди всичко това са хора и на второ място – че имат различна, специфична нужда. Постепенно както специалистите, така и по-голяма част от обществото се фокусираха върху това, че първо – това са деца, а след това, че имат – специалната нужда. Това не е само игра на думи, а изместване на центъра на социална нагласа – от проблема към *потенциалните възможности на развитие*. Необходимо е да се преодолее подходът, ориентиран към проблема на развитието, и да се насочи към *детето и неговите специфични нужди*. Това означава полагане на ежедневни усилия от страна на микросредата, в която живее детето – семейството, фамилията, приятелите, съседите, учителите, съучениците, работодатели и всички, които по някакъв начин се докосват до него.

За да илюстрираме споделеното до тук, ще се позовем на опита на Центъра за детско развитие в град Ашхелон, Израел. Той работи по Програма за ранно включване на деца та на Центъра за работа с деца е разработвана 13 години

Първата стъпка

И така, системата на подкрепа на детето със специални нужди, започва от родилния дом. След раждането специалистите съобщават на родителите за особености в детското развитие, за евентуалните трудности и възможности да бъдат решени, за готовността която те като родители трябва да имат, аз да помагат оптимално на детето си.

Втората стъпка

Започва със смелостта на родителя – да си признае, че има дете, което има специални нужди. Така самият той се идентифицира като родител със специални нужди, който има нужда от подкрепа и помощ, за да знае как да помага на детето си.

Всяко семейство трябва да поеме своята отговорност - да бъде партньор на институциите за подкрепа. Такава професионалната помощ, могат да получат в Центъра за ранно детско развитие.

Трета стъпка

Родителите получават помощ за развитието на детето вкъщи от специалисти. Това са специфични указания предложени от специалисти, които са в няколко насоки:

А/ Предложения за *промяна на физическата среда* и условията в които живее семейството, съобразно специфичната нужда на детето. Включване на различни играчки, материали и предмети, подпомагачи развитието на детето.

Б/ Предложения за *промяна на психологическата среда в семейството*. Това е важна помощ, насочена към всички членове на семейството. Целта е как всички да се научат да живеят заедно, особено, когато в семейството има още едно и/или две деца, които са етикетирани като „зdravi“.

Най-често на родителите им е трудно и не знаят как да реагират подкрепящо към различните нуждите на детето. Обикновено една от типичните човешки прояви на родителите към специалното дете е то да бъде пазено и/или „щадено“, за сметка на „здравото“ дете. Тогава възможността от конфликти между децата е голяма. Реално животът в едно такова семейство е свързан с доста трудни ситуации.

Задачата на родителя е да насочва децата да общуват помежду си. Как да реагират едно към друго, съобразно техните потребности. Ако се погледне позитивно на такава

ситуации, трябва да се отбележи, че тя може да окаже влияние и да настъпи голяма промяна върху всички членове на семейството. Може да им помогне всеки член от семейството да развие различни качества на характера.

Четвърта стъпка

В/ Подкрепа за личностна промяна и трансформация на родителя.

Когато родителят разбере, че неговото дете е различно, много често той се обръща критично към себе си. Той си задава въпросите: „Защо на мен?“, „Какво да правя с различното дете?“, „Какво да правя с другите деца?“ и се чувства виновен. Страховете и чувството за вина пораждават в родителя различни вътрешни конфликти. В подобно състояние той не е в състояние да окаже необходимата подкрепа на детето си. Ако той осъзнава, че неговата безпомощност спрямо детето се дължи на неговото вътрешно състояние, той ще потърси и приеме психологическа помощ.

„Всяко дете с любов и топлина цъфти”, споделя майка, получила подкрепа за себе си.

Пета стъпка

Създаване на професионална мрежа на подкрепа, която да подпомага детето в неговото включване, (адаптиране и социализиране) в центъра. Тази мрежа включва всички специалисти, които могат да бъдат полезни за развитието потенциала на детето: специални учители, ресурсни, логопеди, трудови терапевти, кинезитерапевти и други.

Шеста стъпка

Включване на детето в детската общност. Малките деца се учат по-лесно да приемат различието в живота. Те са фокусирани върху своята автономна игра и затова различието не е обект за наблюдение. Една от констатациите на директора центъра г-жа Ефат е: „В ранна възраст малките деца приемат безусловно различните деца. При тях не са изградени стереотипите към различието. По този начин и родителите са удовлетворени, че детето расте в хуманна среда и има повече възможности да мотивира, да възприема различните деца; да имат по-широка подготвеност самите деца за живота.”

Седма стъпка

Родителите са задължени да наблюдават всяка седмица – как работи всеки специалист с детето им; да отчитат напредъка на детето си; да затвърдяват у дома развитите умения.

Осма стъпка

Промяна в ценностите и разбиранията на целия екип в центъра, които се грижи за децата. Промяна в нагласите на родителите на останалите деца в центъра

Девета стъпка

Включването на детето в общността в която живее. Изграждане на мрежа за социална подкрепа. Това означава детето да познава своите връстници, възрастни съседи, продавачите в магазините, които са в основата на мрежа от контакти с хора, с които то ще живее през целия си живот.

Тези стъпки могат да бъдат оценени, както в контекста на присъщата за човека, рефлексивност, така и от положителното въздействие от процеса на включване на децата със специални образователни потребности, върху всички членове от мрежата на подкрепа.

За детето със специални образователни потребности:

- Цени изключително много общуването и създаването на приятелства;
- Разгръщат своите *потенциалните възможности на развитие*
- развиват умения за самостоятелен живот в училището;

- изграждат *своя мрежа* от контакти, която е в основата на подкрепяща среда, необходима за целия им живот,

За останалите деца в групата/класа:

- по естествен начин се научават за спектъра на различието между децата/хората;
- чрез приемането на различието и помощта, която оказват на детето със специални нужди, те променят своите ценности и развиват характера си;
- научават за различните начини на учене на другите съученици;
- различното дете в групата/класа дава възможност на децата да задоволят своите потребности от признание и одобрение, и така да се чувстват добри.

За родителите на другите деца:

- обогатяват своите родителски стратегии за възпитание – като предоставят възможност на детето си да разширява своя детски опит за различието между хората;
- разширява опита на детето си, което се учи да помага в самообслужването, да учи заедно с различно от него дете;
- разбира, че вниманието на учителите в класната стая към техните деца няма да бъде по-ограничено поради включването на дете/деца със специални нужди;
- присъствието на други възрастни – учители и/или специалисти, може да помогне и на техните деца.

За учителите:

- Имат възможност да се учат (от всяко дете) през целия си професионален път;
- имат практическа възможност да „тренират“ да работят в екип с децата/учениците; със специалните учители, които дават подкрепа на детето; с родителите; и други специалисти; по-големи възможности за успех от работата, което ги мотивира и удовлетворява; чувстват се защитени, когато работят в екип, защото в него те получават подкрепа и на своите идеи и работа;
- имат възможност да оказват силно влияние върху ценностите на децата/учениците от групата/класа и формирането на характера; имат възможност да променят своите ценности и характер;
- създават условия всички деца/ученици да се чувстват равнопоставени.

За непедagogическия персонал

- всички служители (готвач, пазач, хигиенисти и др.) имат нужда от конкретна квалификация, за да знаят повече за особеностите в поведението на детето;
- всички служители трябва да знаят каква помощ и/или грижи могат да положат за различното дете;
- разширява опитът, променя ценностите и характера;
- Чувстват се ценни и значими, когато помагат на различното дете.

За родителя/семейството:

- включването на детето в училище „освобождава“ родителя/семейството от страха и чувството за вина, които са в основата на изолиране на детето от заобикалящата го среда;
- поема своята отговорност за промени в: материалните условия на живот; и за изграждането на кръгове на подкрепа: роднински, приятелски; на връстници; на съседни;
- търси професионална помощ: за да преодолее собствените си чувства – страх, срам и вина от това, че има различно дете; за отглеждането и възпитанието на другото/ите дете/ца в семейството;
- осъзнават, че детето има своето бъдеще, независимо от специални му нужди;

За гражданското общество:

- има нужда от *отговорни граждани*, които плащат своите такси и данъци;
- има нужда от *позитивни граждани*, които имат общочовешки ценности и нагласи;
- има нужда децата/хората със специални образователни потребности да имат умения за *самостоятелен живот*;
- има нужда от различните хора, за да се развива в хуманистичната парадигма граждани с развити социални умения;

Включването на децата със специални нужди в обществото, наложи промени както в архитектурна среда, така във възстановяването на ценностите, култура и използването на по-хуманен език при обсъждането на техните нужди. Това също е част от социалната промяна на отношението и поведението на хората към различността на останалите. И колкото и познато да звучи, това показва също, че обществото има нужда от децата със специални образователни потребности, които допринасят за по-нататъшното разпознаване и утвърждаване на общочовешките ценности, необходими за неговата духовна трансформация.

В този смисъл, ако се проследи ефектът от успешното включване на едно дете със специални образователни потребности, вероятно американската поговорка може да се перифразира:

„За промяната на едно село/общество – е необходимо едно дете“.

Използвана литература

1. *Димитрова, Р., Т. Арченкова, М. Илчева, А. Асенова, Св. Петрова*, Как да подпомогнем детето с обучителни трудности в училище и в къщи, С., 2006
2. *Енева, Й.* “Методът на активното обкръжение” – добра практика за интеграция на деца с комуникативни нарушения. – В: Предучилищно образование и интеграция. С., 2003.
3. *Коркинова, П.* Интеграция на деца със специални образователни нужди – нормативна уредба. – В: Предучилищно образование и интеграция. С., 2003.
4. *Матанова, В.* Съвременно състояние на грижите и интеграцията на децата със специални образователни нужди. – В: Предучилищно образование и интеграция. С., 2003.
5. *Панчев, В., В. Томов, Н. Дякова и С. Блажева.* Интегрирано образование на деца с увреждания. С., ЦНЖ, 2004.
6. EU Monitoring and Advocacy Program, 2005, www.eunap.org